

## Magnifik bøssehistoria

**Wilhelm von Rosen:** Månens kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912. 1-2. Köpenhamn 1993

Efter nära femton års arbete kunde arkivarien vid Rigsarkivet i Köpenhamn Wilhelm von Rosen i slutet av december 1993 lägga fram sin stora undersökning av dansk "bøsse"-historia 1628-1912 som doktorsavhandling vid Köpenhamns universitet. Vi har tidigare fått ta del av korta avsnitt av hans forskningar, bland annat i *lambda nordica*. Bara en som själv ägnat sig åt samma slags forskning inom de nordiska ländernas historia kan kanske riktigt förstå vilken tålmodig forskning som ligger bakom von Rosens nu föreliggande tvåbandsverk *Månens kulør*, om sammanlagt 872 sidor.

Det första årtalet i titeln, 1628, hänför sig till det äldsta rättsfall von Rosen har hittat i Danmark: två skottar som brändes på platsen framför Köpenhamns slott detta år. Ingenting är känt om arten av deras brott: att det skulle röra sig om sodomi mellan män är bara en gissning av en äldre rättshistoriker. Just bristen på rättsfall eller andra arkivaliska uppgifter om homosexuella beteenden i äldre tider är karaktäristisk för det nordiska området, medan vi genom de senaste årens forskning i olika bevarade rättsdokument har fått god kännedom om livaktiga homosexuella subkulturer i många västeuropeiska städer alltifrån 1100-talet och framåt.

von Rosen antar att frånvaron av dokument från tiden före 1600-talets slut kan bero på att denna form av förbrytelser föll under kyrkotukten och av hänsyn till moralen skulle hållas hemliga. År 1744 blev den 72-åriga Rasmus Vävare upptäckt när han hade samlag mellan låren (inter femora) med en 18-årig pojke, som han utnyttjat sedan denne var 8-9 år gammal och som han hade en "saerdeeles Kierlighed" till. Man misstänkte därför först att Rasmus, trots att han var gift, var en "tvetulle" (dvs hermafrodit).

Sedan 1683 fanns en straffbestämmelse, sannolikt inspirerad av den riktstyska straffrätten från 1532, att "umgänge, som är mot naturen, straffas med bål och brand." Till skillnad från den tyska lagen saknade emellertid den danska varje ytterligare precisering av brottets natur. Man blev nu i beråd om vad som egentligen gällde: det kungliga kansliets juridiske expert, generalprokuratören, hävdade att om det som skett skulle dömas till bål och brand skulle en stor del av mänskligheten på detta sätt utrotas, eftersom han be-

dömde brottet som en art av "den onanitiska synd". Han förklarade också att han högeligen förundrade sig över sockenprästens och ortens herremans stora oförsiktighet att låta saken någonsin bli känd, "eftersom den största förgäelsen vid sådana ting efter mitt och alla rättsinnigas begrepp består däruti, att de görs kända."

Samma synsätt präglar handläggningen av nästa stora rättsfall. Kondylom kring ollonet på en 16-årig kadett C F Schiött ledde 1814 till avslöjandet av en liten homosexuell subkultur i Köpenhamn, där deltagarna bl a var några inflyttade modehandlare, teaterfolk och soldater - de senare närmast som tilltänkta offer. Flera av deltagarna var gifta, och man umgicks främst i hemmen, där man emellertid uppträdde nog så frivolt. Schiött, som trots sitt yrke tycks ha varit en lätt effeminerad passiv homosexuell, var redan (sedan 8 års ålder) erfaren när han kom in i kretsen, och ägnade sig också åt raggning i Kongen Have, där han lockat till sig flera män utanför subkulturen, bl a sekreteraren till en minister. Efter mycken vända beslöt man på högsta håll att saken inte skulle gå till domstol: flera fick skriftliga varningar men inga annan påföljd. En tyskfödd 23-åring som Schiött träffat i Kongens Have ansågs dock särskilt belastad och blev utvisad: han hade inte bara som de andra ensidigt haft analsamlag med den yngre kadetten utan också låtit Schiött göra detsamma med sig själv, något som ansågs högst onaturligt och upprörande, därtill visade han ingen ånger över sitt beteende. Schiött själv, vars inriktning på att tillfredsställa sina drifter på ett onaturligt sätt ansågs så rotfast att han inte hade smak för annat, skulle avvisas från Köpenhamn och stå under ständig polisuppsikt i fortsättningen.

von Rosen påpekar att justitieministern ansåg att så länge de eländiga som hade smak för sådana bestialiska njutningar höll sig för sig själva och inte förförde barn och ynglingar räckte det att visa dem offentligt förakt. Han var emellertid speciellt intresserad av vilka igenkänningstecken som de homosexuella använde vid raggningen i Kongens Have: lät man t ex som det påstods om pederasterna i Berlin, Frankrike och Italien fliken av en vit näsduk hänga ut ur fickan? Som von Rosen påpekar var man uppenbarligen klar över att det här rörde sig om en särskild subkultur av människor med en speciell sexuell smak, ofta kombinerad med "en viss förfinelse" (eller effeminerad) i uppträdandet.

Det mest välskrivna kapitlet i första delen är emellertid det stora avsnittet om H C Andersen och hans olyckliga förälskelser i vackra unga män i hans bekantskapskrets. Frågan om Andersens homosexualitet är inte ny: redan 1893 påstod ett köpenhamnskt skandalblad att den för sedlighetsbrott fängslade homosexuelle författaren Martin Kok vid åtta års ålder blivit förförd av den berömde sagoförtäljaren; 1901 presenterades Andersens kärleksbrev i Hirschfelds "Jahrbuch" av den senare i "Den stora sedlighetsaffären" 1906 fängslade kriminalkommissarien Hansen Fahlberg. Vid bågge tillfällena väckte

påståendena en storm av protester i Danmark: man fick inte smäda ett nationalmonument. von Rosens egen ställning är ambivalent: han visar hur Andersen skildrade sin olyckliga kärlek till den mest älskade, Edvard Collin, dels i romanen OT, dels i sagan om Den lilla sjöjungfrun, men hävdar med stöd bl a av den amerikanske historikern Anthony Rotundo att det rörde sig om en under det tidiga 1800-talet fullt accepterad romantisk vänskap. Samtidigt visar han att 1819 ett känslolöst kärleksbrev av den tyske diktaren August von Platen ledde till att "vännen" ifråga kallade honom "en avskyrvärd, lastbar människa som av sagt sig all mänsklig värdighet" och att några liknande kärleksbrev mellan två män i Danmark 1846 ansågs tillräckliga för arrestering för misstänkt pederasti. Exemplen kan mångfaldigas: romantikens "asexuella vänskapskärlek" är en myt, även om toleransen för känslolösa utbrott i och för sig var mycket större. Ett av föremålen för Andersens kärleksutbrott uppmanade honom 1833 rätt ut att gå på bordell och komma hem igen "som en verklig karl".

von Rosen följer på ett fascinerande sätt de mer eller mindre officiella homosexuella skandalerna, främst i Köpenhamn, fram till 1912, den homosexuella författaren **Herman Bangs** dödsår och det år straffrättskommissionen blev överens om att homosexualiteten borde avkriminaliseras. Person efter person med en mycket medveten identitet som (effeminerad) homosexuell presenteras för oss, även om naturligtvis ordet "homosexuell" var okänt före 1800-talets slut. Hade man tidigare försökt tiga ihjäl den homosexuella subkulturen tycks man från 1870-talet ha frossat i spektakulära avslöjanden och insinuationer, inte minst i den allt livaktigare skandalpressen. Den första egentliga kännedomen om vad han kallar "den vetenskapliga diskursen" om homosexualiteten skall enligt von Rosen ha kommit genom den uppmärksammade översättningen 1889 av en svensk skrift, medicinprofessorn Seved Ribbings tre föredrag om "sexuell hygien" hållna i Lund 1886 (inte 1888 som von Rosen skriver), där Ribbing trots en ålderdomlig uppfattning om homosexualitetens natur redovisar Krafft-Ebings samma år utkomna arbete "Psychopathia sexualis". Boken väckte veterligen ingen särskild uppmärksamhet i Sverige, vilket torde vara karaktäristiskt för skillnaden mellan Sverige och Danmark vid denna tid.

Verkets sista huvuddel är en utförlig beskrivning av "Den stora sedlighetsaffären" 1906-11, den danska motsvarigheten till vår Kejneaffär på 1950-talet, med upprörda folkmöten och våldsamma utbrott av hets mot homosexuella i tidningarna. Det började, som det brukar göra, med några homosexuellt prostituerade som avslöjade sina kunder, varefter en på detta sätt utpekad tandläkare för att visa absurditeten i polisingripandet avslöjade alla homosexuella män han kände till, sammanlagt ett 60-tal från alla kretsar. De beslag av bl a fotografier som gjordes vid detta tillfälle ger en viktig bild av en blomstrande om än ganska oskyldig homosexuell subkultur.

En som i detta sammanhang utsattes för ofattbar hatkampanj i pressen utan att egentligen vara inblandad var den internationellt framstående författaren Herman Bang. Starten gjordes av den senare nobelpristagaren Johannes W Jensen, samtidigt en lysande Whitman-översättare och en fanatisk homofob. Bang får för von Rosen stå för den "själviscensatta personifikationen av rollen som tragisk homosexuell", det som hörde till "det moderna samhällets installation av homosexualitet".

von Rosen fyller ut utrymmet mellan de danska forskningsresultaten med referat av forskning kring europeiska förhållanden och av olika straffrätts-teoretiker genom tiderna, med förlov sagt en ganska träaktigt läsning jämfört med hans eget material. Det märks också att boken till stora delar skrivits redan 1987: vid avsnittet om Ulrichs tycks von Rosen inte ha använt Hubert Kennedys grundläggande biografi från 1988, för Whitman (som von Rosen felaktigt tolkar som främmande för "genitalsexuella handlingar") inte Charles Shivelys dokument om Whitmans aktiva sexuella samliv med unga arbetarpojkar från 1987 och 1989, för Platen inte Paul Derks monumentala "Die Schande der heiligen Päderastie" från 1990. David Greenberg stora historiska översikt 1988 med sin inträngande kritik av bl a Foucaults historieuppfattning finns nämnd i en not men har inte påverkat skildringen.

von Rosen är som bekant en övertygad, fundamentalistisk Foucaultanhängare. Han försöker anpassa sin text till Foucaults teori om "den vetenskapliga diskursen" som socialt konstruerat den moderne "homosexuelle", "det tredje könet". Som von Rosen själv påpekar fanns emellertid (den socialt konstruerade) idén om ett tredje kön redan hos t ex indianernas *berdacher* men därtill också hos arabernas av Muhammed erkända *mukhannath*, hos grekerna och romarnas föraktade *kinaidos* och *pathicus*, hos *fanciullos* i 1400-talets Florens, hos *fanchonos* i renässansens Portugal, hos Londons *mollies* kring 1700. Det fanns inte heller en gemensam "vetenskaplig diskurs": Krafft-Ebing, Hirschfeld, Moll, Havelock Ellis och Carpenter, för att nämna de mest inflytelserika forskarna vid 1800-talets slut, hade diametralt olika uppfattning om homosexualitetens natur, dess uppkomst och de homosexuella. Även om väl ingen forskare idag ifrågasätter den sociala konstruktionen av sexuella roller har senare års forskning (inte minst von Rosen egen avhandling!) övertygande visat att den förenklade historieskrivningen med skarpa rollskiften inte är hållbar. Ett råd till läsaren är att hoppa över von Rosen ideologiska teoridiskussioner, inte minst när de (som oftast) strider mot hans egna forskningsresultat. Ibland undrar man om det är fråga om satir, som i vad som väl skall vara en beskrivning av Queer Theory: "post-homosexuellas självdekonstruktion av sexuell identitet i den postmoderna narrationens pluralism-potpurri efter upplösningen av överhetsberättelserna (eller den parodiska paniksexualitetens extravaganta supermarknad av kitsch och förfall, katastrofisk extas och hyperbolisk galenskap

på andra sidan Foucaults ointressanta begärshermeneutik)."

Det bör slutligen tilläggas att boken är utmärkt illustrerad: ett smolk i glädjebägaren över denna fina bøssehistoria är emellertid att personregistrets sidhänvisningar till stora delar är felaktiga.

Göran Söderström

## Benny Henriksson har lämnat oss

**B**enny Henriksson var en av gayrörelsens mest hängivna forskare och ideologer. Hans författarskap sträckte sig över stora områden: homosexualitet, sexuellt beteende, hivprevention, ungdomskultur för att nämna några.

Benny var ständigt aktiv i debatten om ungdomars villkor, homosexuellas rättigheter och hivpreventionen. Han publicerade ett mycket stort antal böcker och artiklar under mer än 20 år.

Han arbetade jämt. Lika mycket hemma som på kontoret och alltid med hunden Gorba Tjoff vid sin sida. Men han var inte bara hårt arbetande. Han ägnade mycket tid åt sina vänner, visade sin levnadsglädje och generositet. För oss som delade hans sista dagar och timmar vid sjuksängen var det fantastiskt att få uppleva dessa egenskaper in i det sista.

Sociologen Benny Henriksson profilerade sig på 1970- och 1980-talen som ungdomsforskare vid statens ungdomsråd. För tio år sedan bestämde han sig för att ägna sig på heltid åt sin forskning. Han startade Institutet för sociala studier, ett företag som hamnade i centrum för forskning om homosexualitet och sexuellt beteende.

### Retade socialministern

År 1986 arrangerade Benny den första konferensen i Sverige där de sociala aspekterna av hivpidemin togs upp. Där skulle alla de som arbetade med aids få ta del av de senaste rönen om hivpreventionen. Bland annat visade han en säkrare sexfilm från USA som idag skulle betraktas som mycket oskyldig. Detta retade upp den dåvarande socialministern som ansåg att de stat-



Benny Henriksson blev 48 år.